

IES PLURILINGÜE RAFAEL DIESTE

PLAN DE IGUALDADE

1. Introducción

Na nosa sociedade aínda quedan moitos obstáculos que vencer na loita a prol da igualdade. O peso de tradicións e estereotipos sexistas sobre o rol da muller segue persistindo nalgunhas familias; condicionando a vida das mulleres no tocante ó papel que desempeñan, as súas expectativas e a toma de decisións. Tamén nos atopamos con problemáticas como a discriminación e a violencia contra a muller, que persiste como lacra ó ideal de sociedade xusta e igualitaria esperada.

No IES Plurilingüe Rafael Dieste consideramos que, malia o recoñecemento legal de dita igualdade, a educación en igualdade entre homes e mulleres é necesaria aínda, pese a. As desigualdades por razón de xénero e as actitudes e comportamentos machistas seguen manifestándose en diferentes ámbitos e aspectos do noso día a día.

A perspectiva de xénero debe estar presente en todas as actuacións educativas, tendo como fin facer visible a diversidade como factor enriquecedor, facilitando o recoñecemento das desigualdades e da discriminación de xénero existentes, salientando o empoderamento das mulleres e a súa contribución ó desenvolvemento das distintas sociedades, especialmente na nosa.

Dende a comunidade educativa debemos intervir en prol dun trato igualitario e un ensino baseado na coeducación; polo que a educación para a igualdade entre homes e mulleres debe estar presente en todos os elementos que interveñen no proceso educativo, tanto nos contidos académicos como na práctica diaria do profesorado e nas relacións interpersoais da comunidade.

Educación no respecto á igualdade e á diversidade afectivo-sexual forma parte inherente da formación integral da infancia, ligada a valores clave como son a igualdade, a pluralidade, a diferenza e o respecto. En liñas xerais, os principios de intervención do noso centro, así como as actuacións e fins que conforman o presente Plan, fundaméntanse nos artigos relativos á educación que a Xunta de Galicia establece na Lei galega para a igualdade de mulleres e homes, 7/2004, do 16 de xullo:

Artigo 9º O currículo regulador do sistema educativo:

1. A Xunta de Galicia adoptará, dentro das súas competencias, as medidas conducentes a lles proporcionar, tanto ás mulleres coma aos homes, unha educación para a igualdade. Para estes efectos, o currículo regulador da práctica docente de cada un dos niveis, etapas, ciclos, graos e modalidades do sistema educativo adaptaráse ás seguintes especificacións relativas a obxectivos, contidos, metodoloxía e criterios de avaliación:

1. A comprensión do valor constitucional da igualdade entre ambos sexos como obxectivo de especial atención, sen que, en ningún caso, se admitan contidos, metodoloxía ou criterios de avaliación transmisores, directa ou indirectamente, dunha distribución estereotipada de papeis entre os sexos ou dunha imaxe de dominación dun sexo sobre o outro en calquera ámbito da vida.

2. O enriquecemento do contido curricular coas contribucións ao coñecemento humano realizadas polas mulleres no pasado e no presente, e co axeitado reflexo do papel das mulleres na evolución histórica.

3. A adquisición, en alumnos e alumnas, dos coñecementos e das actitudes necesarias que lles permitan, cando acaden a madurez, atender as súas propias necesidades domésticas e os labores familiares compartidos, inclusive as cargas parentais e a atención de familiares que, por dependencia, necesiten a asistencia doutras persoas, mulleres ou homes.

4. O fomento das vocacións femininas naquelas áreas onde se atopen infrarrepresentadas as mulleres e o fomento das vocacións masculinas naquelas áreas onde se atopen infrarrepresentados os homes, buscando evitar as decisións profesionais derivadas de prexuizos.

5. A garantía da coeducación na Comunidade Autónoma de Galicia dentro das súas competencias propias.

2. A Xunta de Galicia incluírá nos programas de formación do profesorado, como materia específica, a igualdade e a violencia de xénero.

Artigo 10º Erradicación de prexuizos nos centros docentes.

1. Non se admitirán, no centro docente, as desigualdades entre alumnos e alumnas sustentadas en crenzas, prexuizos, tradicións ou prácticas consuetudinarias transmisoras, directa ou indirectamente, dunha distribución estereotipada de papeis entre os sexos ou dunha imaxe de dominación dun sexo sobre o outro en calquera ámbito da vida.

2. De forma directa, as docentes e os docentes non permitirán ningunha forma de machismo e de misoxinia que puidese existir no seo da comunidade escolar e, nomeadamente, entre nenos e nenas e adolescentes, aplicarán activamente principios pedagóxicos de respecto á identidade e á imaxe das mulleres. Con tales efectos, nos regulamentos internos dos centros educativos, deberán explicitarse as medidas de corrección ou sanción de comportamentos sexistas

2. Marco lexislativo

Ámbito estatal

- Constitución (artigos 9.2 e 14)
- Real Decreto 1686 /2000 do 6 de outubro
- Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación.
- Lei 3/2007, do 15 de marzo
- Lei orgánica 3/2007 do 22 de marzo. Título IV (artigos 23 e 24)

Ámbito autonómico

- Estatuto de Autonomía de Galicia (1981). Artigo 4.1
- Lei 7/2004, do 16 de xullo, galega para a igualdade de homes e mulleres.
- Lei 11/2007, do 27 de xullo, galega para prevención e tratamento integral da violencia de xénero.
- Lei 2/2014 pola igualdade de trato e a non discriminación de lesbianas, gais, transexuais, bisexuais e intersexuais en Galicia (2014)
- Decreto 8/2015 de 8 de xaneiro: Convivencia e participación da comunidade educativa
- Decreto legislativo 2/2015 de 12 de febreiro. Capítulo IV: A educación e a formación para a igualdade entre homes e mulleres
- Decreto 86/2015 do 25 de xuño: Currículo educación secundaria e bacharelato
- Protocolo educativo para garantir a igualdade, a non discriminación e a liberdade de identidade de xénero (abril 2016)

3. Análise diagnóstica do centro

O IES Plurilingüe Rafael Dieste ubícase no distrito V de A Coruña, no vértice onde converxen os barrios de Os Rosais-Labañou, Riazor, con familias principalmente autóctonas, e no Agra do Orzán, no que destacan a presenza de inmigrantes procedentes sobre todo América Latina. Existe igualmente unha poboación estable de etnia xitana. O nivel cultural das familias é diverso e inflúe moito no nivel e as expectativas do alumnado. O centro oferta as ensinanzas de Educación Secundaria Obrigatoria e Bacharelato, cunha matrícula próxima a 600 alumnas e alumnos e unha plantilla de 54 docentes.

Destacar a diversidade do alumnado, de orixe diversa: 17% de América Latina, 5% de Europa, África e Asia, e 5% de etnia xitana. O número de alumnos aumenta ano tras ano, principalmente pola chegada de inmigrantes. Actualmente, conta con case 600 alumnos.

Neste centro entendemos a educación en igualdade como un estilo educativo, un proceso de transformación social para a convivencia entre os sexos sen opresión e fundamentada nunha relación de xustiza e respecto; polo que avogamos por unha formación integral para a efectiva igualdade de oportunidades entre homes e mulleres.

A igualdade é, polo tanto, un dos valores e principios prioritarios contemplados no noso proxecto educativo.

Como paso previo a un establecemento de obxectivos, valóranse as necesidades do centro, entre as que salientamos:

- Revisión e modificación dos documentos e cartelaría do centro que non estean elaborados en linguaxe inclusiva.
- Formación específica do profesorado en materia de igualdade.

- Información ás familias sobre recursos sociocomunitarios para a prevención e asistencia ante situacións de violencia de xénero.
- Sensibilización e actividades formativas específicas para incentivar a corresponsabilidade doméstica e as labores familiares compartidas, para prever situacións de violencia de calquera tipo entre homes e mulleres, para garantir a paridade nas canles de decisión, responsabilidade e participación en igualdade de condicións.

4. Principios do plan de igualdade.

O plan de igualdade debe incluír os principios de prevención, paridade-proporcionalidade de sexos, inclusividade e visibilidade de xénero, corresponsabilidade, transversalidade e interseccionalidade:

- **Prevención.** As accións deseñadas polos centros educativos deben garantir a mellora da convivencia escolar positiva e a atención á diversidade en todas as súas manifestacións, co propósito de fortalecer a toda a comunidade educativa para identificar situacións de risco e dar un resposta educativa.
- **Paridade e proporcionalidade de sexos.** Participación equilibrada en acordos para a toma de decisións ao número de persoas de diferentes sexos.
- **Inclusividade e visibilidade.** Compromiso de toda a comunidade educativa para promover a igualdade, o respecto e visibilidade á diversidade sexual, de xénero, corporal, familiar, cultural e funcional.
- **Corresponsabilidade.** A elaboración do plan e de todas as accións que se deriven, partirán do principio de responsabilidade compartida entre todas as persoas que forman a comunidade educativa.
- **Tranversalidade** Incorporar a perspectiva de xénero no deseño e desenvolvemento das actividades do centro educativo e entre as institucións que colaboran.
- **Interseccionalidade** Principio de observación de todas as dimensións da identidade da persoa e os seus respectivos sistemas de opresión, dominación e discriminación.

5. Obxectivos do plan de igualdade

Os obxectivos do plan deben estar relacionados co proxecto educativo e co Plan de igualdade e prevención da violencia de xénero Consellería de Educación, Formación Profesional e Universidade:

1. Sensibilizar, implicar e educar a comunidade educativa sobre a igualdade de xénero e a coeducación.

2. Elaborar e difundir materiais, plans, protocolos e directrices coeducativas que faciliten o traballo do profesorado na construción da igualdade en todos os ámbitos da súa práctica docente
3. Fomentar a sensibilización e desenvolver accións sobre a prevención da violencia de xénero e violencia de orixe machista.
4. Visibilizar o coñecemento das mulleres e as experiencias coeducativas implementadas nos centros educativos
5. Promover medidas para promover a diversidade e a educación afectivo-sexual

6. Actuacións

As diferentes actividades e intervencións coeducativas programadas neste plan pretenden abarcar diferentes ámbitos e axentes socioeducativos: alumnado, familias, comunidade educativa e entorno sociocomunitario:

- Integración da perspectiva de xénero e uso dunha linguaxe inclusiva e non sexista nos documentos e programacións de centro, recursos e material didáctico, páxina web, cartelería e comunicacións coas familias.
- Especificación no Plan de Convivencia da intolerancia cara actitudes machistas, sexistas e/ou misóxinas e as consecuencias ante estas condutas.
- Formación do grupo de apoio afectivo-sexual entre membros do profesorado e do alumnado. Creación dun “espazo seguro”.
- Ampliación no Plan de Orientación e Acción Titorial de obradoiros e actividades para a formación sensibilización en igualdade:
 - ✓ Obradoiros e dinámicas grupais para o traballo de valores: igualdade, respecto e corresponsabilidade.
 - ✓ Prevención e recursos ante a violencia de xénero: detección e abordaxe de condutas machistas e situacións de abuso.
- Formación en Igualdade para o profesorado:
 - ✓ Diversidade de identidades de xénero.
 - ✓ Información sobre protocolo de cambio de xénero.
 - ✓ LGTBI e orientacións sexuais.
 - ✓ Modelos diversos de familias.
 - ✓ Formas de convivencia.
- Criterios para establecer agrupamentos do alumnado.

- Disposición na biblioteca do centro dun catálogo de libros, manuais e material audiovisual que inclúa a temática da diversidade sexual, que se adecúen á finalidade do respecto e a dignidade para a ampla diversidade que existe dentro do seo da condición humana.
- Creación dun grupo de apoio afectivo-sexual, formado polo alumnado e coordinado por profesorado do centro.
- Publicación na páxina web do centro de novas, recursos ou actividades relevantes para o traballo en prol da igualdade entre mulleres e homes.
- Elaboración dun catálogo de recursos bibliográficos, audiovisuais e sociocomunitarios que aborden a educación para a igualdade e a prevención ou tratamento na violencia contra a muller.

(Ver anexos)

- Celebración de actividades informativas e de sensibilización nas datas conmemorativas relacionadas coa igualdade de xénero: **(Ver anexos)**
 - 🕒 22 de febreiro: Día Internación da muller e a nena na ciencia
 - 🕒 8 de marzo: día da muller traballadora: “Mulleres na Historia”
 - 🕒 25 de novembro: Día contra a violencia de xénero.
 - 🕒 17 de maio: Día contra a homofobia, bifobia e transfobia.
 - 🕒 28 de xuño (adiantado ao 21 ou 22 do mesmo mes): día do orgullo LGTBIQ+

7. Temporalización

Trimestre	Datas
1º trimestre	25 de novembro: Día contra a violencia contra as mulleres
2º trimestre	22 de febreiro: Día Internacional da Muller e a nena na Ciencia
	8 de marzo: día da muller traballadora
3º trimestre	17 de maio: Día contra a homofobia, bifobia e transfobia.
	28 de xuño (adiantado ao 21 ou 22 do mesmo mes): día do orgullo LGTBIQ+

7. Avaliación

Mediante a avaliación inicial establecemos un diagnóstico de necesidades do centro no relativo á materia de igualdade e recolleemos información para coñecer as persoas ás que se dirixe a formación, as súas expectativas, intereses, coñecementos e actitudes.

Dita avaliación levouse a cabo mediante:

- A observación da dinámica de convivencia e clima relacional do centro.
- Revisión dos diferentes documentos e programacións.
- Análise de información e aportacións de diferentes membros da comunidade educativa.

Desta análise de necesidades derívanse os obxectivos e planificación de actividades reflectidas no presente plan de igualdade.

Entedemos que é preciso un modelo de avaliación continua, global e basicamente cualitativa, posto que se trata de avaliar un proceso que vai desde a planificación inicial das accións formativas ata a finalización destas.

É global porque abarca todos os factores que interveñen: os formadores e formadoras, as alumnas e alumnos, os métodos e técnicas e o mesmo proceso de ensino-aprendizaxe.

É basicamente cualitativa posto que a formación en igualdade de oportunidades inclúe coñecementos e habilidades, pero tamén o traballo con actitudes, como parte esencial do mesmo.

A avaliación continua nos permite establecer a retroacción informativa necesaria para ir regulando o proceso educativo, en canto ao cumprimento de obxectivos, adecuación de técnicas e estratexias, e coñecemento das individualidades do grupo en formación. Ao longo da actividade formativa: mentres se desenvolve esta, é importante valorar a adecuación das actividades, os métodos e as relacións que se establecen na aula entre todas as persoas (profesorado e alumnado) para darse conta de como avanza o programa formativo.

Ao final do proceso formativo, permite analizar o cumprimento dos obxectivos pero tamén revisar como transcorreu todo o proceso, e mellorar futuras intervencións.

A avaliación da consecución de obxectivos previstos realizarase a través de:

- Observación participante no desenvolvemento das actuacións que comprenden o plan.
- Cuestionarios de satisfacción para diferentes axentes implicados/as (alumnado, profesorado, familias) nas distintas actividades.
- Valoración do impacto do Plan de igualdade na dinámica do centro

8. Recursos: material bibliográfico, audiovisual e tecnolóxico para a educación en igualdade

➤ Películas

🕒 Te doy mis ojos (2003) Pilar fuxe de casa tras nove anos de matrimonio. A película trata as relacións de parella e o entorno familiar e laboral, marcadas polo drama da violencia contra as mulleres.

🕒 Billy Elliot (2000): Billy é un neno británico que sente pasión polo ballet, a pesar de non ter o apoio da súa familia. Aborda os elementos básicos no desenvolvemento integral do adolescente: a identidade de xénero e a educación emocional.

⌚ Erin Brockovich (2000): Basada en feitos reais, Erin, a pesar de ter unha vida con dificultades e sen recursos económicos, enfréntase a unha importante empresa. Reflexión sobre temas de coidado e responsabilidade no fogar.

⌚ Quiero ser como Beckham (2002): Dúas rapazas que sinten unha pasión especial polo fútbol; a súa familia hindú non acepta que non cumpra co modelo tradicional de femininidade.

⌚ Million dollar baby (2004): Clint Eastwood dirixe esta película sobre Maggie Fitzgerald, unha camareira que soña con ser boxeadora. Maggie presenta un patrón de muller non acorde co “ideal” feminino, unha transgresora que contribúe ó cambio de percepción das mulleres no deporte.

⌚ Figuras ocultas (2016): Tres brillantes científicas deberán abrirse paso na NASA para demostrar a súa valía. Nun contexto de loita polos dereitos das mulleres e dos afroamericanos en Estados Unidos.

⌚ La chica danesa (2015): Conta a historia de vida real da pintora Lili Elbe, a primeira muller transxénero que se someteu a unha operación de resasignación de sexo. Unha reflexión sobre o xénero, os prexucios sociais, a transfobia e a construción da nosa identidade.

⌚ Desayuno en Plutón (2005): Ambientada en Irlanda dos anos 70, narra a historia de Patrick, transexual que sobrevive nun ambiente hostil gracias ó seu inxenio, ó seu encanto e a que non está disposto a que nada nin ninguén o cambie.

➤ **Webs con propostas de películas para educar en igualdade:**

- ✓ <http://entrepasillosyaulas.blogspot.com.es/2012/02/peliculas-para-pensar-sobre-valores-de.html>
- ✓ <http://blog.tiching.com/10-peliculas-para-trabajar-el-dia-mundial-de-la-mujer/>
- ✓ <http://www.expoknews.com/7-peliculas-que-te-dicen-que-es-equidad-de-genero/>

➤ **Bibliografía de lectura para alumnado:**

- ✓ **Guía para jóvenes. Prevención de la violencia sexual y de género** Alba Martínez Rebolledo, Maria Luisa Rebolledo Deschamps / IMEX, Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, 2018
- ✓ **Siete rompecuentos para siete noches. Guía didáctica para una educación no sexista** Marisa Rebolledo Deschamps con la colaboración del Equipo Ágora. Dirección General de la Mujer. Vicepresidencia. Gobierno de Cantabria. 2009 ✓ **El viaje. Hombres feministas** Alicia Palmer Sánchez y José Javier Mínguez Sánchez / Fundación Cepaim. Convivencia y Cohesión Social: 2019
- ✓ **Las preguntas más difíciles:** Fundación SEXPOL. 2013
- ✓ **Texto teatral "Compendio de Virtudes"** Fulgencio Valares. Atakama Producciones / Fundación Mujeres: 2015
- ✓ **The Power:** Naomi Alderman. Editorial: Roca. 2017

➤ **Material audiovisual e curtametraxes** (<https://www.youtube.com/watch>):

- ✓ Danza
- ✓ Vuela por mi
- ✓ ¿Por qué?
- ✓ Sés: Non son fada nin princesa
- ✓ Pauliña Chaves: Camiños
- ✓ Encuentra el verdadero amor: Telefonillo
- ✓ Psicóloga Carmen Ruíz Repullo: Historia de Pepe y Pepa.
- ✓ Mireia Ros: Contraseña
- ✓ Encuentra el verdadero amor: Banco
- ✓ Xunta de Galicia: 10 razóns para non practicar sexting: (<http://www.pantallasamigas.net/xunta/nonsexting/>)

➤ **Recursos Online:**

- ✓ **Sexting. 10 Razón para non practicalo** <http://igualdade.xunta.gal/gl/campanas/10-razons-para-non-practicar-sexting> Ferramenta de carácter didáctico elaborada pola Secretaría Xeral de Igualdade da Xunta de Galicia. Contén dez vídeos de curta duración que están sinaladamente dirixidos á mocidade, para informala do sexting e previr a súa práctica, debido ao mal uso que se pode facer deste material, facendo fincapé nos perigos presentes e futuros aos que se poden chegar a expor.
- ✓ **Agresión Off** <http://igualdade.xunta.gal/es/recursos/app-de-agresion> App institucional, tamén da Secretaría Xeral de Igualdade, deseñada especificamente para previr e prestar apoio en caso de agresións sexuais. Contén informacións útiles e consellos e pautas de actuación: Decálogo contra a violencia de xénero; que é unha agresión sexual; que facer en caso de ter sufrido ou presenciado unha agresión sexual; a onde acudir; consellos para a túa seguridade. Teléfono de información; teléfono de emerxencia.
- ✓ **EscAPP** <http://igualdade.xunta.gal/gl/recursos/aplicacion-escapp> APP da Secretaría Xeral de Igualdade que ten por obxectivo achegar informacións de utilidade ás mulleres que sofren calquer tipo de violencia de xénero e a todas as persoas que poidan axudar a rematar con este tipo de situacións. A App discorre a través de varios ítems: Primeiros sinais do maltrato; qué facer; consellos e indicacións para a túa seguridade; e cursos a través do xeoposicionamento; directorio de recursos existentes en Galicia; chamada de marcación directa
- ✓ **Libres** <http://www.violenciagenero.igualdad.mpr.gob.es/informacionUtil/recurso/appLibres/home.htm> App do Goberno de España, dirixida principalmente a mulleres que sofren violencia de xénero (VX) e tamén a persoas que detecten unha posible situación de maltrato. A través dela pódese: tomar conciencia da situación de VX, informarse dos pasos que seguir, coñecer

os recursos telefónicos e físicos para asesorarse, coñecer as medidas de autoprotección e seguridade a utilizar, escoitar testemuñas de mulleres que lograron saír da VX.

➤ **LISTAXE DE RECURSOS SOCIOCOMUNITARIOS**

- ✓ **Centro de Planificación Familiar Municipal** C/ Tui, 19 15002 A Coruña
- ✓ **Centro de Información ás Mulleres** Barrio das Flores - r/ Hortensias, 11. A Coruña
- ✓ **Agalsex: Asociación Galega para a Saúde Sexual.** Ronda de Nelle, 126, b. A Coruña.
- ✓ **Programa de quenda de garda Social en violencia de xénero:** servizo a disposición das mulleres que sofren violencia de xénero que lles permite contar con apoio e acompañemento social dende o momento inicial da denuncia. Este servizo pode ser activado tanto dende as Forzas e Corpos de Seguridade como dende o ámbito xudicial segundo as instrucións comunicadas.
- ✓ Teléfono de balde atención á muller: 016 e 900 400 273 19

➤ **BIBLIOGRAFÍA sobre Igualdade e Coeducación**

- Ⓜ ACKER, S. (1995) “*Género y Educación. Reflexiones sociológicas sobre Mujeres, Enseñanza y Feminismo*”. Narcea Ed. Col. Mujeres. Madrid
- Ⓜ ACUÑA FRANCO, S. (coord.) (1995) “*Coeducación y tiempo libre*”. Ed. Popular y Comunidad de Madrid, 1995
- Ⓜ ALTABLE VICARIO, Ch. “*Penélope o las trampas del amor*” (1991). Ed. Mare Nostrum. Madrid “*Educación sentimental y erótica para adolescentes. Más allá de la Igualdad*”(2000) Miño y Dávila Ed. Buenos Aires-Madrid
- Ⓜ ARENAS, M.G. (1996) “*Triunfantes perdedoras: Investigación sobre la vida de las niñas en la escuela*” . Universidad de Málaga e Inst. An. de la Mujer.
- Ⓜ ASKEW, S. Y ROSS, Carol (1991) “*Los chicos no lloran. El sexismo en la educación*”Ed. Paidós Educador. Barcelona
- Ⓜ BALLARÍN DOMINGO, P. (ed.) (1992) “*Desde las mujeres, modelos educativos: Coeducar/Segregar?*” Universidad de Granada. Col. Feminae
- Ⓜ BARRAGÁN, F. (Coord.) (2002) “*Educación en valores y género*”. Díada editora. Sevilla. (coord.) (2001) “*Violencia de género y currículum*”. Ediciones Aljibe. Archidona (Málaga)
- Ⓜ BELAUSTEGUIGOITIA, M., y MINGO, A. (1999) “*Géneros prófugos. Feminismo y Educación*”. UNAM. México
- Ⓜ BLANCO, N. (Coord.) (2001) –“*Educación en femenino y masculino*” Ed. Akal y U.I.A.. Madrid (2000) - “*El sexismo en los materiales educativos de la E.S.O.*”. I.A.M. Sevilla
- Ⓜ FEMINARIO DE ALICANTE (1987) “*Elementos para una educación no sexista. Guía didáctica para la Coeducación*” Ed. Víctor Oregana. Valencia. www.virtualcervantes.com
- Ⓜ FISAS, V. (1998) “*El sexo de la violencia. Género y cultura de violencia*” Icaria Antrazyt. Barcelona

- Ⓟ GARCÍA, M., y ALTES, E. (1990) *“Catálogo de la Exposición “Mujer y deporte”*. Instituto de la Mujer. Madrid
- Ⓟ GARCÍA-MINA FREIRE, A. (2003) *“Desarrollo del género en la feminidad y la masculinidad”* Narcea, ed. Madrid
- Ⓟ LÓPEZ SOLER, N. (2003) *“Curso de educación afectivo-sexual” Libro de Ejercicios. Libro de teoría*. Librería Nogal. A Coruña.
- Ⓟ PALUZIE y TALLE, F. (1908) *“Guía de la Mujer”* Hijos de Paluzie, ed. Barcelona
- Ⓟ PICOT, M.J., TÁRRAGO, P., MORADILLO, F. (2003) *“Educar en la Igualdad”*. *Materiales didácticos sobre la Mujer”* . Editorial CCS. Madrid.
- Ⓟ RODRIGUEZMARTÍNEZ, C. (Comp.) (2006) . *Género y currículo. Aportaciones del género al estudio y práctica del currículo”*. Ed. Akal. Educación pública 11. Madrid
- Ⓟ RUBIO, E. (1991). *“Desafiando los límites de sexo-género en las Ciencias de la Naturaleza”* Secretaría de Estado para la Educación. Madrid
- Ⓟ SANTOS GUERRA, M.A. (coord.) (2000) *“El Harén pedagógico. Perspectiva de género en la organización escolar”* Graò. Barcelona
- Ⓟ SANZ BACHILLER, M. (1946) *“Mujeres de España”*. Textos escolares Aguado. Madrid
- Ⓟ SEBASTIÁN, A., MÁLIK, B., SÁNCHEZ, M.F. (2001) *“Orientar para la Igualdad en razón del género. Perspectiva teórica y propuestas de actuación”*. Universidad Nacional de Educación a distancia (UNED). Educación.
- Ⓟ SUBIRATS, M. Y BRULLET, C. (1988) *“Rosa y Azul. La transmisión de los géneros en la Escuela mixta”* Instituto de la Mujer. Serie Estudios nº 19. Madrid